

УДК 811.111'272'37'42

К. В. Красницька,

канд. філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови;*

Н. В. Степанюк,

канд. філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови*

**ФЕНОМЕН ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ РОМАНІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ТАН ТВАН ЕНГ ТА КАДЗУО ІШІГУРО):
ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛІНГВО-
КОГНІТИВНОГО КОНЦЕПТУ MEMORY**

Стаття присвячена виявленню особливостей індивідуально-авторської інтерпретації лінгво-когнітивного концепту MEMORY в романах Тан Тван Енг

“The Garden of Evening Mists” та Кадзуо Ішігуро “The Buried Giant”. Систематизовано образні й аксіологічні уявлення про концепт MEMORY, що відбилися у метафорах, порівняннях та конотативно забарвлених контекстах.

Ключові слова: концепт, когнітивна метафора, аксіологія.

Об’єктом нашого дослідження є особливості індивідуально-авторської інтерпретації концептуального змісту вербалізованого концепту MEMORY. Предметом дослідження стали концептуальні метафори, порівняння та аксіологічно забарвлені контексти, що містять лексеми, які вербалізують концепт MEMORY в проаналізованих текстах. Матеріалом даного дослідження слугували 87 текстових фрагментів, що містять вербалізовані елементи концепту MEMORY, з англійських романів малайзійського письменника Тан Тван Енг “The Garden of Evening Mists” та британського письменника японського походження Кадзуо Ішігуро “The Buried Giant”. Вибір саме цих художніх творів для аналізу вербалізованого концепту MEMORY продиктований великою увагою, яку приділяють автори феномену пам’яті. Сама форма твору Тан Тван Енг – це мемуари головної героїні. Основною темою цього роману – є блукання в лабіринтах пам’яті та забуття, де герої ховають свою справжню сутність. Ключовою темою роману Кадзуо Ішігуро є роль пам’яті як в житті народу, так і в приватному житті кожної людини. Проблема з якою стикаються герої з самого початку оповіді – це неспроможність згадати минуле. Вони живуть в суспільстві, де минуле «рідко обговорюється» (*the past was rarely discussed*), тому що воно ніби зникло в густому тумані (*it had somehow faded into a mist*).

За теоретичну основу свого дослідження ми брали запропоноване дослідником Г. Г. Слишкіним уявлення про те, що концепт є складною єдністю трьох основних компонентів: понятійного, образного та аксіологічного [1]. Аналіз певного концепту в мовленні дає змогу окреслити саме образний (за допомогою концептуальних метафор) та аксіологічний об’єм концепту.

Один із ключових методів концептуального аналізу будується як аналіз споріднюваності ключового слова. Як зазначає дослідник Л. О. Чернейко «концепт» - це особливий ракурс розгляду абстрактних імен, що об’єднує всі види знань і уявлень накопичених народом, і що виявляється в споріднюваності імені. [4, с. 59]. Метафора грає одну з найважливіших ролей в теорії концептів. Вона розуміється як «спосіб формування мовної картини світу, що виникає в результаті когнітивного маніпулювання значеннями, що вже містяться в мові, для створення нових концептів, особливо тих сфер відображення дійсності, які не дані безпосередньо» [3, с. 3]. Когнітивні метафори, на думку І. А. Стерніна, мають бути «сформульовані як певні змістовні ознаки, що входять до структури концепту» [2, с. 62-63].

В ході дослідження романів нами було виявлено ряд метафоричних моделей, які відображають особливості інтерпретації концепту MEMORY у творах. Цікаво, що метафоричні моделі у проаналізованих романах не співпадають. У романі “The Garden of Evening Mists” найяскравішими і найбільш рекурентними були наступні

метафоричні моделі: [MEMORY=LIGHT], [MEMORY=CONTAINER], [MEMORY=ORIENTATION].

Детально розглянемо механізм утворення виявлених метафоричних моделей.

Припускаємо, що основою для утворення метафори з доменом джерела LIGHT і доменом цілі MEMORY стає спільна здатність пам'яті і світла вихоплювати певний фрагмент з темряви фізичної (для LIGHT) або темряви минулого (для MEMORY). Користуючись усталеною ідіомою, пам'ять “*проливає світло* (англійський еквівалент *sheds light*)” на минулі події. У прикладі (1) пам'ять порівнюється з місячним сяйвом, яке героїня бере з собою, щоб освітлювати дорогу в своє минуле. За сюжетом з цієї фрази вона починає писати свої мемуари.

(1) *Before me lies a voyage of a million miles, and memory is the moonlight I will borrow to illuminate my way* [5, с. 668].

Метафора *memory is light* посилюється в романі порівнянням пам'яті зі світлом сонця. У прикладі два знаходимо: *memory is like patches of sunlight*. Порівняння деталізується в наступному реченні. Тут лексема *light* метафорично підміняє лексему *memory*. Процес згадування певного періоду минулого описується як падіння світла на певний відрізок часу (*the light will fall on a particular point in time*). Здатність спогадів губитися, забуватися, їхня швидкоплинність передається шляхов розширення попередньої метафори *memory is sunlight*. Метафорою забуття є тіні, в які занурюється світ (*the world is in shadows again*), коли вітер ховає «світло пам'яті» за хмарами (*the wind seals up the gap*).

(2) *Memory is like patches of sunlight in an overcast valley, shifting with the movement of the clouds. Now and then the light will fall on a particular point in time, illuminating it for a moment before the wind seals up the gap, and the world is in shadows again* [5, с. 592].

На мовному рівні знаходимо основу порівняння чи ототожнення фрагментів семантичного обсягу концептів MEMORY і LIGHT. В одному з тлумачних словників (the free dictionary) знаходимо наступне визначення іменника *light*: “*something that provides information or clarification*” (надавати інформацію або роз'яснення). Очевидний семантичний зв'язок спостерігаємо при порівнянні цього визначення з визначенням іменника *memory* з *Cambridge Dictionary*: “*the ability to bring back a piece of information into your mind*” (здібність отримувати назад певну інформацію в свідомості). Обидва іменники мають спільний семантичний компонент «надавати інформацію». Для іменника *memory* уточнюється напрямок цього надання – суб'єкт не просто отримує інформацію, а отримує її назад (*bring back*).

Схожий смисловий комплекс ліг в основу метафори [MEMORY is ORIENTATION]. На мовному рівні механізм метафоризації можна відслідкувати, спираючись на вже знайдену семантичну спорідненість іменників *light* і *memory*. Семантичний зв'язок між лексемами *light* і *orientation* наочно демонструється, якщо розглянути наступний ланцюжок визначень: *light noun - to signal, direct, guide with light* [The Free Dictionary] *orientation - the act or process of being oriented* [Merriam Webster's dictionary] *to orient - guide (someone) in a specified direction* [Oxford dictionary].

В тексті роману нами було зафіксовано два випадки функціонування цієї метафоричної моделі. В прикладі (3) метафоричним епітетом до лексеми *memory* стає лексема *compass*. “Компас пам’яті” веде героїню стежками старого саду, де вона колись працювала.

(3) *Guided by memory’s compass, I began to walk into the garden* [5, с. 31].

В прикладі (4) ототожнення пам’яті з орієнтиром стає основою для створення розгорнутої метафори. Героїня задає риторичне питання, чи всі люди так само, як вона, аналізуючи свою пам’ять складають ментальну карту [*analyze the returning echoes of our memory in order to chart the terrain*], за допомогою якої намагаються осмислити навколишній світ [*in order to make sense of the world around us*].

(4) *Are all of us the same, I wonder, navigating our lives by interpreting the silences between words spoken, analyzing the returning echoes of our memory in order to chart the terrain, in order to make sense of the world around us?* [5, с. 619]

Третю групу метафор з лексемою *memory* описує схематична модель [MEMORY is CONTAINER]. Основу метафоризації можна прослідкувати на мовному рівні. Вона відбувається на основі семами “зберігати (*to store*)” як зрозуміло зі словникових визначень лексем *memory* та *container*: *memory* - *the store of things learned and retained from an organism’s activity or experience as evidenced by modification of structure or behavior or by recall and recognition* [MerriamWebster’s]; *container* - *something used for storing or holding things, for example a box, bottle, or bowl* [Macmillan dictionary].

В романі вищеописана метафорична модель функціонує в ряді прикладів. Так в прикладі (5) пам’ять метафоризується як схованка (*hiding*), що очевидно можна вважати певним контейнером, з якого постають (*emerge*) факти минулого.

(5) *Something is stirring in my memory, and I remain completely still in my chair, so whatever it is that is emerging from hiding will not be frightened off* [5, с. 665].

В іншому фрагменті аналізованого тексту (6) вищерозглянута модель реалізується в метафорі *memory is a reservoir*. Спогади героїні про уроки садівництва зберігаються в її пам’яті (*I have committed everything he taught me to my memory*), але прогресуюча хвороба мозку становить для неї загрозу. Тому в рамках розширеної метафори пам’ять, яка з роками погіршується, описується героїнею як резервуар, що дав тріщину (*but the reservoir has begun to crack*).

(6) *He was right – I have committed everything he taught me to my memory. But the reservoir has begun to crack* [5, с. 335].

Ототожнення пам’яті з іншим видом контейнера, а саме з кімнатами (*chambers of my memory*) бачимо у прикладі (7). Оповідач не просто згадує, а дістає (*draw out*) спогади з кімнат пам’яті.

(7) *From the chambers of my memory I will draw out and set down all recollections of the time I spent with Aritomo* [5, с. 64].

Крім перелічених метафор в тексті роману “The Garden of Evening Mists” когнітивний зміст концепту MEMORY розкривається за допомогою низки порівнянь. Когнітивні ознаки в цих прикладах частково перетинаються з тими, що були виявлені в іншому романі – “The Buried Giant”.

Швидкоплинність, ненадійність пам'яті виступає важливою ознакою в обох творах. В романі “The Garden of Evening Mists” вона ілюструється порівняннями в трьох наступних прикладах. В прикладі (9) це досягається співставленням безшумного польоту нічного птаха зі спогадом, що промайнув в свідомості.

(9) *An owl glided past the verandah, like a fragment of lost memory* [5, с. 571].

Як листок, що зірвався з гілки і кружляє в повітрі (*a leaf spiralling down from a high branch*), хапає (*reach for it, snatch*) героїня випадковий спогад, що виринув з глибин пам'яті у прикладі (10). Непередбачуваність, певна хаотичність пам'яті відображена безладним, не спланованим польотом осіннього листа.

(10) *A memory drifts by. I reach for it, as if I am snatching at a leaf spiralling down from a high branch* [5, 61].

В романі Кадзуо Ішігуро нестійкість пам'яті, її примарливість також багато разів підкреслюється в тексті. Яскравим прикладом є уподібнення пам'яті «метушливому горобцю, який щохвилини полетить за вітром» (*like some restless sparrow I know will flee any moment into the breeze*) (приклад 11).

(11) *This country awakens so many memories though each seems like some restless sparrow I know will flee any moment into the breeze* [6, с. 123].

Концепт MEMORY не можливо аналізувати у відриві від його антиподу – концепту FORGETTING. Боротьба із забуттям є головною проблемою героїв обох аналізованих творів. У романі “The Garden of Evening Mists” героїня, що страждає невиліковною хворобою мозку, постійно розмірковує про наслідки свого фізичного стану. Так в прикладі (12) спогади порівнюються з піщаною косою (*sandbar*), яку все більше віддаляють від берега приливні хвилі (*off from the shore by the incoming tide*). Прилив – це, очевидно, метафора забуття. Забуття, як океан, ховає під товщею води всі згадки про минуле (*they will become submerged*).

(12) *Once I lose all ability to communicate with the world outside myself, nothing will be left but what I remember. My memories will be like a sandbar, cut off from the shore by the incoming tide. In time they will become submerged, inaccessible to me* [5, с. 59].

Опосередковано ілюзорність спогадів демонструється в тексті роману “The Garden of Evening Mists” в описі двох статуй у садку японського майстра. Цей опис ілюструє також авторське сприйняття концепту MEMORY як частини дихотомії MEMORY/FORGETTING. За задумом автора, дві статуї – це сестри-близнючки (*twin sister*) – богині пам'яті та забуття (приклад 13). Зовнішній вигляд фігур є метафоричним дзеркалом основних характеристик цих двох ментальних процесів.

(13) *‘The one on the right is Mnemosyne. You’ve heard of her?’ ‘The goddess of Memory,’ I said. ‘Who’s the other woman?’ ‘Her twin sister, of course. The goddess of Forgetting’* [5, с. 81].

В описі богині пам'яті (приклад 15) – Мнемосини – автор підкреслює лише одну деталь: чіткі риси обличчя, про що свідчать епітети *defined, prominent* (чітко окреслений, рельєфний). Ця деталь зовнішності протиставляється розмитим обрисам обличчя і одягу її сестри (*her sister’s face looked almost blurred*). Автор

метафорично демонструє властивість забуття затуманювати, згладжувати минуле. Пам'ять натомість визначається своєю виразною ясністю.

(14) *Mnemosyne's features were defined, her nose and cheekbones prominent, her lips full. Her sister's face looked almost blurred; even the creases of her robe were not as clearly delineated as Mnemosyne's* [5, с. 81].

Вищеописана метафора набуває динамічного розвитку. Зовнішність скульптур по-різному змінюється з плином часу. Богиня пам'яті лишається такою, якою була багато років тому (*remained unchanged*), а її сестра все більше втрачає своє обличчя (*her sister's face is almost worn smooth, her features rubbed away*). Природній процес ерозії каменю – авторська метафора процесу забуття минулого. Як дощ і вітер стирає риси обличчя статуї, так час затуманює пам'ять, руйнує навіть найважливіші спогади.

(15) *The Goddess of Memory has remained unchanged but, to my dismay, her sister's face is almost worn smooth, her features rubbed away* [5, с. 653].

В романі “The Buried Giant” концепт MEMORY також функціонує в рамках дихотомії MEMORY/FORGETTING. Метафорою зі значенням забуття є туман (*mist*): туман нависає над минулим героя (приклад 16) або краде пам'ять людей (приклад 17).

(16) *The mist hangs heavily across my past* [6, с. 206].

(17) *The mist robs us of it [memory]* [6, с. 314].

Крім образної інтерпретації концепту MEMORY, в обох романах автори торкаються аксіологічного шару концептуального змісту. І в обох творах однозначної оцінки концепт не отримує. Так, у романі “The Garden of Evening Mists”, з одного боку, пам'ять необхідна героїні, вона панічно боїться втратити свої спогади. Під загрозою захворювання мозку, результатом якого в недалекому майбутньому стане амнезія, вона записує все, що ще може ясно пригадати про своє життя і людей, що її оточували, з єдиною метою – не загубити ці спогади повністю. Людину, яка втратила спогади, вона називає приви́дом без власної ідентичності, без минулого і майбутнього (*a ghost (...) without an identity, with no future, no past*).

(18) *The prospect terrifies me. For what is a person without memories? A ghost, trapped between worlds, without an identity, with no future, no past* [5, с. 59].

Але пам'ять – це також величезний біль (приклади 19-20). Страждання живуть у спогадах, і лише час і забуття допомагають їх позбутися. Згадуючи деякі моменти свого життя, оповідач зізнається в нездатності продовжувати свою сповідь (*I am unable to continue writing*) або в небажанні осмислювати згадане (приклад 19).

(19) *I do not want to face what I have remembered* [5, с. 418].

(20) *There are moments when, remembering what happened, I am unable to continue writing* [5, с. 592].

Така амбівалентність пам'яті проходить лейтмотивом через весь текст аналізованого твору.

В романі “The Buried Giant” пам'ять і сам процес згадування постають дуже бажаними, позитивними явищами. Один із героїв висловлює надзвичайне

задоволення (*he was well satisfied*) після того, як йому вдалося дещо згадати (приклад 21). В іншому місці героїня стверджує, що «пам'ять – це дорогоцінна річ» (*memory's a precious thing*) (приклад 22). Лексема *memories* отримує в репліках персонажів епітети, що мають яскраво виражену меліоративну конотацію, такі, як *treasured* (приклад 23) та *sacred* (приклад 24)

(21) *He was well satisfied: for he had this morning succeeded in remembering a number of things that had eluded him for some time* [6, с. 5].

(22) *Any memory's a precious thing and we'd best hold tight to it* [6, с. 88].

(23) *...robs us of treasured memories* [6, с. 315].

(24) *Hold on to those sacred memories* [6, с. 579].

Навпаки, забування трактується більшістю персонажів роману як щось однозначно негативне. Забуття порівнюється з хворобою (*like a sickness*) (приклад 25), навіть з чумою (*a kind of plague*) (приклад 26).

(25) *It is queer how the way the world's forgetting people and things from only yesterday and the day before that. Like a sickness come over us all* [6, с. 20].

(26) *I was fearing this [forgetfulness] a kind of plague spreading through our country only* [6, с. 67].

Однак і в романі Ішігуро пам'ять набуває амбівалентності особливо в другій половині твору. В цьому сенсі знаковим є діалог з першої частини роману. Міфічний річковий перевізник питає у героїв, чи не вважають вони, що деякі події краще не згадувати (приклад 27). На це літня жінка твердо відповідає, що їхні з чоловіком спогади безцінні (*took what's most precious from us*). Вона використовує цікаву розгорнуту метафору, щоб проілюструвати негативну конотацію процесу забуття. Вона порівнює цей процес з крадіжкою, яку злодій скоїв темної ночі (*a thief came in the night*). Відповідь перевізника буквально демонструє амбівалентність концепту MEMORY, адже він пояснює, що спогади можуть бути як добрими, так і поганими (*the bad as well as the good*).

(27) *Is it not better some things remain hidden from our minds? – Axl and I wish to have again the happy moments we shared together. To be robbed of them is as if a thief came in the night and took what's most precious from us. – Yet the mist covers all memories, the bad as well as the good* [6, с. 179].

Події, описані в романі, змінюють героїв. Наприкінці твору вони визнають, що пам'ять може приносити біль (приклад 28), а забуття може давати відпочинок (приклад 29). В останньому прикладі *forgetfulness* замінює лексему *peace* у сталій ідіомі – *rest in peace*. Можна припустити, що автор мав намір ототожнити мир і забуття чи продемонструвати їхню спорідненість.

(28) *Was there some remembrance from your years together still brought you particular pain?* [6, с. 355]

(29) *Leave this country to rest in forgetfulness* [6, с. 327]

Повернення далеких спогадів лякає героїв (*there's a part of me fears the mist's fading* [6, с. 284], а деякі спогади є такими страшними, що герой не шкодує про їх зникнення (*My memory's of God himself betrayed, sir. And I am not sorry if the mist robs me further of it* [6, с. 313]).

В результаті дослідження стає можливим зробити певні висновки щодо інтерпретації концепту MEMORY в англійській мові у його образній та аксіологічній складових частинах. Завдяки системі метафор і образних порівнянь склався певний перелік характеристик феномену пам'яті. Це – в першу чергу здатність пояснювати та прояснювати оточуючий світ через пригадування і осмислення подій минулого. Цей фрагмент смислового об'єму вербалізованого концепту MEMORY ілюструють метафори MEMORY IS LIGHT, MEMORY IS ORIENTATION. Додатковим сегментом семантичної структури вербалізованого концепту MEMORY є також концептуальні метафори MEMORY IS CONTAINER, MEMORY IS OBJECT і MEMORY IS TERRITORY, що відображає уявлення про матеріальність пам'яті. Пам'ять стає певним містилицем для подій минулого або місцем, де вони знаходяться. Ще одна з виявлених характеристик концепту MEMORY – *ненадійність пам'яті* – підкреслюється рядом порівнянь та метафор в обох проаналізованих творах. В ході дослідження також було встановлено, що концепти MEMORY та FORGETTING утворюють дихотомію. Що стосується аксіологічної складової частини, то оцінка концепту MEMORY амбівалентна. Варто зазначити, що в рамках дихотомії MEMORY/FORGETTING оцінка в обох творах змінюється від полярної добре/погано до неоднозначної нейтральної для обох елементів пари.

Література

1. *Слышкин Г. Г.* От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М.: Academia, 2000. 128 с.
2. *Стернин И. А.* Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / под ред. И.А. Стернина. Воронеж: ВорГУ, 2001. С. 58-64.
3. *Телия В. Н.* Метафоризация и ее роль в создании русской языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира* / отв. ред. Б. А. Серебрянников. М.: Наука, 1988. С. 173-204.
4. *Чернейко Л. О.* Концепты жизнь и смерть как фрагменты русской языковой картины мира. *Филологические науки*. 2001. №5. С. 50-59.
5. *Eng Tan Twan* The Garden of Evening Mists: [роман]. URL: https://www.google.com.ua/url?Fourlibrary.mornpen.vic.gov.Garden_of_Evening_Mists_The.pdf.html
6. *Ishiguro Kazuo* The Buried Giant. London, 2015. 362 p.

Е. В. Красницкая,
*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра лексикологии и стилистики английского языка;*

Н. В. Степанюк,
*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра лексикологии и стилистики английского языка*

**ФЕНОМЕН ПАМЯТИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ
РОМАНЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ТАН ТВАН ЕНГ И КАДЗУО
ИСИГУРО): ОСОБЕННОСТИ АВТОРСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЛИНГВО-
КОГНИТИВНОГО КОНЦЕПТА MEMORY.**

Статья посвящена выявлению особенностей индивидуально-авторской интерпретации лингво-когнитивного концепта MEMORY в романах Тан Тван Енг “The Garden of Evening Mists” и Кадзуо Исигуро “The Buried Giant”. Систематизированы образные и аксиологические представления о концепте MEMORY, которые нашли свое отражение в метафорах, сравнениях и коннотативно окрашенных контекстах.

Ключевые слова: концепт, когнитивная метафора, аксиология.

K. V. Krasnytska,
*Odessa National I.I. Mechnikov University,
Department of Lexicology and Stylistics of the English Language;*

N. V. Stepanyuk,
*Odessa National I.I. Mechnikov University,
Department of Lexicology and Stylistics of the English Language*

**THE PHENOMENON OF MEMORY IN THE MODERN ENGLISH-LANGUAGE
NOVEL (BASED ON THE NOVELS BY TAN TWAN ENG AND KAZUO
ISHIGURO): PECULIARITIES OF THE AUTHOR'S INTERPRETATION
OF THE CONCEPT MEMORY**

The article is dedicated to finding out the individual author's interpretation of the linguistic cognitive concept MEMORY in the novels “The Garden of Evening Mists” by Tan Twan Eng and “The Buried Giant” by Kazuo Ishiguro. The author's image and axiological notions about the concept MEMORY are reflected in conceptual metaphors, similes and contexts with connotative coloring.

Key words: concept, cognitive metaphor, axiology.